

Zalán Tibor

Tóth László fordított zuhanásai

(tűnődés-forgácsok)

Különös válogatás ez a Tóth László-kötet, ahogy Tóth László is különös költő.

Kiemelt figyelmet érdemel már a címe is. *Kötélen, avagy Amint az ég...* A *kötélen* hiányos mondat sokfelé elmutathat, az akasztott embertől a trapézon lengő, egyensúlyozó emberig, míg a másik hiányos mondat, az *amint az ég* egy fél hasonlatszárnyat képez, s ez bennem a zuhanásérzet szinonimájává válik. Az ég beemelése, persze, nemcsak egy fordított zuhanásérzetet teremt, hanem bekapcsolja a későbbi költői-emberi mozzanatot, az égbe írás tényét, a semmihez, a semmivel eljutás szomorúságát, a fordított alkotó-alkotás viszonyt, amikor az égbe került alkotás olvassa vissza, szét az őt megíró embert.

A könyv elejére kiemelt versben, a felütésben, tehát az első elmondott-leírt szövegben már eljut addig a túlhaladhatatlansági pontig, amelyhez csak a szöveg-testek utolsóként beszerkesztett darabjánál szokás egyébiránt: *amikor az ember csak tekintetével, s az ég kékjére ír. A semmibe. A semmivel. A semmit. Az ég odafentről lassan olvasni kezdi őt.*

Hogy ebben a könyvben kiemelt szerepe lesz a nyelvnek, a nyelvben való létezésnek, akár az abba való belehalásnak, az is jelzi, hogy az első ciklus címe is egy nyelvi elemre utal: *Miközben mondataim.*

De nem is tudnánk tovább haladni, mert a nyelvbe ismét és ismét megakad a kötetlemez tűje, beleakad a beszéd – *Ádám a nyelvben teremtődik s miként egykor az Úron úgy néz most végig a szintaxisok fonémák végtelen során nyitja a száját s általa a nyelv kezd beszélni magát mondja Adámban miközben Adám is magát mondatja vele a jelzőkben mindig valamely álma sejlik fel bővített mondatok tréningruhájában lustálkodik máskor százezer év mordul egyetlen tőmondatban* – és folytatódik tovább a nyelvfilozófiával megpatkolt létre kérdezés.

Csöppet sem meglepő ezek után, hogy számítógépversek következnek a könyvben, ismét csak a betűk problematikájával, majd a félcímadó vers definiálja, mit is jelent a *kötélen*. *Mondatom kötélén rángok, mondja, himbáló lábammal a jelentés a semmibe rúgta, mondja, az értelmezés a lényegemtől foszt meg, teszi hozzá.*

Elfordulnak a szövegek, marad a bársonyos ég, melynek pontossága, pontosabban feloldott jelentése, ekkor még nem jelenik meg.

Felmerül a kérdés, miért lett, hogyan vált ennyire fontossá Tóth László számára közvetlenül az ezredforduló utáni években a nyelv mint problematika, a nyelv mint téma, a nyelv mint sors, a nyelv mint értelmezhetőség, az értelmezhetőség mint az értelmezhetetlen kiinduló mozzanata, az önértelmezés öngyilkos jellege, az értelmezés hiábavalósága vagy lehetetlensége, a visszafelé értelmezhetőség veszélye és botránya.

Elhangzott a könyv bemutatóján Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Kávéházban.

Nyilván nem nyelvkritikus gesztus ez a részéről, noha ezt sem zárhatjuk ki teljességgel. A Tóth László-i költészetben sokkal inkább valósággrész, költői valóságának a valóban benne, s nem csak virtuálisan, a kifejezés, értés-értetés szintjén mozgatható darabja. A nyelv egy különös gesztussal barátta, ellenséggé, szerelemmé, a gyűlölet tárgyává, az elválaszthatatlanná, a megtagadhatatlanná, a lerázhatatlanná vált – kisebbsajta univerzumá. De akár nagyobbá is.

Egzisztenciális tényezővé, az életszenvedés okozójává és sérelmezettjévé.

Minderről, a nyelvről és a nyelvben benne létről olyan *nyelvi* közegben medítal a költő, amelyik leginkább érzi, néhol brutális, helyenként ironizál, másutt önironizál, emelkedett, vagy épp a hétköznapi beszéd szintjére visszaformáltan egyszerű.

Mondja magát a mondat. A nyelv élvezi benne önmagát – ismer fel valamit egy fontos pontján a kötetnek, és bölcsen elhallgatja azt a kérdést, amelyik miatt mindezt megírta. Ha a mondat magát mondja, ha a nyelv magát élvezi a mondatban, hol vagyok én, a szerző, mi a szerepem nekem, a mondat leírójának, van-e még viszonyom a saját szövegemmel, vagy az önmagában és önmagáért létezik leginkább, túl rajtam.

*Két szó közti lélekzetvétele*be préselődött a beszélő, ha egyáltalán még létezik ez a beszélő. De akkor most miről beszélhetünk? A nyelvbe vetett teljes bizalmatlanságról-e, vagy a nyelvvel szembeni teljes bizonyosságról, netán bizalomról?

Úgy vélem nem lehet, vagy pontosítsunk, nem kell eldönteni ennek a kötetnek az olvasásakor. Nem azért, merthogy nem akarunk a szerző helyett dolgozni, értelmezgetni, (feltehetően szándékos) megoldatlanságait megoldani, feltalálni a spanyol viaszkot az ő asztalára. Hanem, mert a létezhető bizalom és a létezhető bizalmatlanság szétfejtethetlen finomságban lélegzik ezekben a versekben, akár a fájdalom és a fölemelkedés, az emlékezet ifjúsága és az öregedés szembenézései, a kapcsolatok törékenysége és a rögzített kegyetlen, de megbízható létbe-feszítettsége. Természetesen, amikor a nyelv, a mondat, a jelentés fölött töpreng a költő, a saját sorsán, lehetőségein is elgondolkodik. Akárhogyan is van, ez már a betakarítás ideje az ő életében, életművében is. S mivel életét a nyelvvel való munka, piszmogás, teremtés és roncsolás töltötte ki, ideje, s most van ideje, közelebbről, még közelebből megvizsgálni ezt a különös állatot, növénynt, lényt, ami a nyelv.

A nyelv úgy veszi körül költőnket, mint a hétköznapi lét összes köréje gyülekűvő tárgya, személye; mosatlan edények a konyhában, vagy egy felsíró unoka. Hihetetlen természetességgel keveredik el élet és elmélet, valós és virtuális, tapasztalat és grammatikai fikció ebben az életművészetben. Néha rácsodálkozik ezekre, néha meg a legteljesebb természetességgel veszi tudomásul, hogy ő így él, az asztalon egy darab kenyér, vaj vagy zsír, mellettük pár eldobott szó, amott egy összegyűrt mondat, valahol a cukortartó mögött.

Szerelme, családi boldogsága is a nyelvek keveredésével teremthető csak meg – ahogy a feleség, a szerelem szájába veszi a társa nyelvét, természetesen mondat formában (is). Meghittség, szoros idill, nem a nyelv szomszédságában, hanem benne, a nyelviség legközepén. Szóközi testnyílás, hexameterekben lihegés, jambikus lejtések az ölben, műveltető ige-klitorisz – mi ez, ha nem a nyelvben való szeretkezés?

Természetesen, nem a nyelv megbaszására gondoltunk, az más szellemiségű és kvalitású költők szokása és privilégiuma.

A kötet második ciklusa, a beszédes *Kint és bent* cím is utal erre, s már a számadás igazi, mert gyönyörrel terhes módozatait hozza. Fiatalság, anyahiány, a seregélyekkel pörölő apa, lányával a tengerben, sorolhatnánk a valós élettények fölbukkanását a szövegekben.

A költő, miután megvizsgálja, élet-mikroszkópja alatt átfogó vizsgálat alá helyezte a nyelvet, a mondatot, fordít egyet a mikroszkópon, hogy immár saját maga kerüljön a nyelv üvegalkájára, olykor jó tíz évvel visszaforgatva az időben magát és művét.

Az *én vagyok, nem én vagyok, vagyok-e én, én vagyok-e* kérdéssorra fúzi fel magát a nyelv közegén belül. Örök kérdések ezek, de nem mindegy, hol és mikor teszi fel őket magának az ember. És önmagán belül is, ki teszi fel őket. Akkor is, ha biztosan tudjuk a várható kudarcot, a kérdésekre válaszokat nem kapunk, csak újabb kérdésekhez juttat el bennünket a föllett út.

Természetesen, Tóth László számára is megválaszolhatatlanok a saját kérdései, mégpedig annak okán, hogy ezek egyszerre működnek, szétszedhetetlenül, szétszerelhetetlenül egymástól, de azt is érzi, hogy a válaszok keresése lehet maga a válasz.

Am a számvetést a nyelv oldaláról, a nyelvben benne lét okán, egyetlen nyelvet művelőnek sem lehet elkerülni, legfeljebb ideig-óráig elodázní. Költőnk számára a kilencvenes években jött el az ideje ennek a fajta számvetésnek, szembenezésnek, rákérdezésnek. Hatvan felé közeledve, az érett és tapasztalt, nagy tudású, és a költészetet a kisujjában tartó költő már nem arra kíváncsi, ő van-e, létezik-e, az-e, aki, vagy épp nem az-e, hanem más, éppenséggel, hogy a nyelven kívül is létezik-e, létezhet-e, ő, az ember, a költő, az ember és a költő, az ember vagy a költő, *a papír fölött mindig Istennel beszélgetsz-költő*, de hol az a másik, a válaszoló, az Istennek elnevezett? A papíron? A papírban? Benned? Kívületek? Emlékeztetőül: *Minden mondatom áthúzható, minden, mi voltam, örök – hideg csillag vagy magános égen mord kintje égő bentednek – kihűlő mondataim üszke korma – szóra nyílik a száj a nyelv a léten túlba nyál – lehet csak álmodod csak álmodod magad.*

A *Négy kisdéd értekezés az élet nagy dolgairól* ironikus cikluscím az eddigiek szintézisét ígéri, megspékelve az általam annyira szeretett Tóth László-s humorral, kesernyével, iróniával, szellemességgel, (ön)reflexiókkal. És nem is csalódom olvasóként. Egy, terjedelmében is nagy Ádám-verssel kezdődik, mely éppúgy parafrázisa és kifordított kesztyűje a bibliának, mint Madách drámai költeményének, folytatódik a címadó verssel, a múlt századi kis költőkről, sok-sok kesernyével és szeretettel róluk, talán rólunk, talán csak úgy. Erre üt rá a *Költészet Napja* című vers, melynek érintette vagyok, hiszen én hívtam meg a rendkívül elfoglalt, sajnos épp a mindennapok piszlicsáré, időt rabló, értelmetlen dolgaival elfoglalt költőt a Kolibri Pincébe, ahol ezt a verset olvasta fel. Amúgy, *Íme, itt a költeményem. / Ez a második sora-bravúrral. Csak nála hátulról a negyedik sorban található a Költészet Napja című izére való pontosítás és utalás egyben. Olvasom a versben, hogy épp olvasom a versem* – jelzi. Remek truváj.

Ahogy panaszosan szép a záróvers, mely a *Kisdéd értekezés a világtéremtéről* címet viseli, és a hatvanadik év felé közeledő férfiak kínos orvosi problémáit emeli hahotára fakasztó régiókba. Egy fenékben turkáló urológus, heréken matató férfikéz, bármely férfi kollégánk szájára a panasz hangjait csalta volna. Tóth az első döbbenet után elröhögi magát, és úgy is marad. Hogy valóban jókedvre deríti-e a megalázó procedúra, nem ránk tartozik. De hogy hozzánk egy költői remeklés formájában ér el, az bizonyos. Megjegyzem, nem kevésbé komoly szöveg ez, mint az előzőek voltak, nem kisebb minőségben és súlyban jelennek meg bennük létfilozófiai problémák. Sőt! De mert Tóth László, és nyugodtan írom le a mondatot, nagy költővé érett a nagyon jó költőből az idők során, ezt is megengedheti magának. Kevesen tudják, még kevesebben merik, még kevesebbeknek áll ez jól. Neki – igen.

kétharmadán az emberélet útjának,
a budai Irgalmasrendi Kórházban, hol egykedvűen,
sztoikus nyugalommal, létbe-vetetten túrtem, túrtem,
hogy – mintha minden ellenem fenekedne –,
amúgy irgalmatlanul felnyúljanak a fenekembe,
miközben mellem dagadt: járjon bár doktorom uja úgy

végbeleben,
miként a Teremtőé matathatott Ádám formázása közben a
végtelenben,
a világot s benne őt is – legalább filozófiai értelemben –
azért még én teremtem.

A kötetet egy nyelvkritikai, illetve, talán, egy pszeudo-nyelvkritikai tanulmány zárja, mely valamennyire rímel is a könyvbemutatóm nyitó gondolataira. Talán így lesz kerek, ami nem annak indult, és nem is készült annak. Ebben a tanulmányában a költő, mint annyian mások, csak máshogy, mint Malevich a fehér négyzetéhez a fehérén, Brook hírhedt üres teréhez, eljut az üres papír irodalmi alkotásként létezéséhez, ahhoz, hogy az üres papír valójában nem üres, mert rajta van a nyelv előtti vers, létezően és megragadhatóan, átadhatóan, „A nyelv előtt cím alatt tehát új verseim vannak – írja. – Mert ezek a verseim vannak. Nem rendeltem hozzájuk szavakat, formát, nyelvet – önmaguk szó, forma, nyelv előtti állapotát tükrözik. Az üres tér drámája mellé íme az üres sík drámája. Az üres teret be kell játszaniunk, az üres síkot tele kell írniunk az életünkkel.” Ámen.